

dr hab. Jarosław A. Pietrow
Instytut Lingwistyki Stosowanej UW
Sekcja japońska ILS
Pracownia Japońskiego Językoznawstwa Stosowanego

**Opinia promotorska o rozprawie doktorskiej
pana mgr. Grzegorza P. Waśniewskiego
pt. „Innowacje systemowe w sinojapońskiej odmianie pisma ideograficznego
na tle wschodnioazjatyckim”**

Projekt badawczy mgr Grzegorza P. Waśniewskiego, którego zwieńczeniem jest przedkładana rozprawa doktorska, realizowany był w trakcie studiów doktoranckich na Wydziale Polonistyki UW. Doktorant uczestniczył aktywnie w działaniach badawczych dwóch zespołów naukowych, a mianowicie Pracowni Leksykografii Polsko Japońskiego (działającej przy dawnej Katedrze Językoznawstwa Ogólnego, Wschodnioazjatyckiego Porównawczego i Bałtystyki – obecnie Katedra ta funkcjonuje pod zmienioną nazwą Katedra Językoznawstwa Ogólnego, Migowego i Bałtystyki) oraz Pracowni Japońskiego Językoznawstwa Stosowanego ILS.

Mgr Waśniewski opublikował kilka artykułów z tematyki rozprawy w „Pracach filologicznych” oraz w tomie „Linguistica Iaponica Applicativa”. Kolejne jego prace powinny się ukazać w niedługim czasie. Punktem wyjścia dla całego projektu badawczego jest w pełni potwierdzona teza o tym, że zapożyczone w nurcie procesów egzografii oraz egzoglosji pismo chińskie w systemie językowym japońszczyzny znacznie poszerzyło zakres swoich funkcji, których pełna charakterystyka może być interesującym poznawczo wkładem, i to nie tylko do lingwistyki wschodnioazjatyckiej, ale także do językoznawstwa ogólnego i typologicznego. Należy też zaznaczyć, że tematyka rozprawy ma zdecydowanie charakter oryginalny, zarówno pod względem materiałowym, jak i metodologiczno-analitycznym, gdyż w teoretycznym językoznawstwie zachodnim zjawiska te pozostają w zasadzie poza zasięgiem szerszej zakrojonych zainteresowań.

Autor analizuje tutaj nie tylko dwa główne mechanizmy językowych kontaktów chińsko-japońskich w postaci egzoglosji oraz egzografii, ale także uwzględnia wykorzystanie chińszczyzny początkowo jako konglomeratu stylów pisanych na etapie niepiśmienności języka przyjmującego, w warunkach bilingwizmu. Jako zasadniczą innowację przyjmuje tutaj jednak rozmaite strategie zapisu japońszczyzny, zrazu w postaci fragmentarycznych enklaw, goszczonych w tekście klasycznocińskim, a następnie wyraźnie autonomiczne eksperymenty utrwalania odrębnych tekstów rodzinnych, takich jak utwory poetyckie czy też obszerniejsze dzieła prozatorskie. W rozprawie zatem wyodrębnione zostały najpierw procesy poznawania i opracowywania strategii odczytu tekstów klasycznocińskich w środowisku dworskim i świątynnym dawnej Japonii, a następnie osobno potraktowane zostały procesy adaptacji chińskiego pisma ideograficznego w ramach egzograficznego zapisu tekstów rodzimych. Był to długi i zasadniczy typ innowacji, dokonanej w środowisku japońszczyzny.

Jako odrębny proces uwzględnia przy tym Autor stopniowe przenikanie obu systemów językowych, które prowadziło do nasilania zapożyczeń z jednej strony, a z drugiej umożliwiło oryginalną na tle wschodnioazjatyckim adaptację pisma ideograficznego do fonograficznego zapisu japońszczyzny w postaci *man'yōgany*, która stała się zaczątkiem później ukształtowanych, czysto japońskich odmian pisma sylabicznego (a więc dzisiejszej *hiragany* oraz *katakany*).

Ważnym metodologicznie punktem wyjścia w dociekaniach mgr. Waśniewskiego jest oparcie się na tradycyjnej leksykografii ideograficznej, mającej nie tylko dawne początki, ale odznaczającej się oryginalnym obiektem eksplikacji, jakim są poszczególne ideogramy pisma chińskiego. Traktowane są one tutaj jako autonomiczne znaki językowe, którym przysługuje

status językowych znaków grafemicznych, a tym samym grafemicznych leksemów (a nawet wyrazów ideograficznych), tworzących odrębny subleksykon w ramach leksykonu japońszczyzny. W swoich analizach mgr Waśniewski opiera się na różnych opracowaniach badaczy zagranicznych, ze szczególnym uwzględnieniem opracowań japońskich (głównie autorstwa Tôdô Akiyasu), ale także niektórych autorów polskich (z wymienionych wcześniej zespołów badawczych, w tym w szczególności Romualda Huszczy).

Oryginalność metodologiczna rozprawy, wpisująca się w ten nurt badawczy polskiej i europejskiej japonistyki, polega na tym, że wszechstronnie rozwiniętą terminologicznie oraz metodologicznie tradycyjną teorię pisma, ukształtowaną w środowisku naukowym tzw. *kanji bunka-ken* („sfery kulturowej pisma chińskiego”) autor rozprawy stara się zasymilować w obrębie zachodniej lingwistyki teoretycznej i zasób pojęć japońskich, trudno transponowalnych na polską terminologię grafemiczną (w dodatku niezbyt rozbudowaną), stara się uprzyścić za pomocą adekwatnych ekwiwalentów. W ten sposób zrozumiały dla wszystkich japonistów dualizm substancjalny języka japońskiego, a więc równoległe występowanie i funkcjonowanie znaków grafemicznych, ideogramów i znaków fonicznych (wyrazów fonicznych) stara się autor konsekwentnie podtrzymywać we własnej analizie japońskiej materii grafemicznej.

Tym samym bardziej akceptowalne stają się jego obserwacje o tym, że pod wieloma względami zarówno leksykon foniczno-wyrazowy, jak i ideograficzny współczesnej japońszczyzny nie pozostają w pełni sprawne komunikacyjnie i funkcjonują w sposób komplementarny w wielu dających się wskazać aktach komunikacji. Nasiloną homofonię leksyki sinojapońskiej łagodzi zatem skutecznie ich heterografia ideograficzna, co – w nawiązaniu do systemu pojęciowego lingwistyki teoretycznej – mgr Waśniewski przedstawia jako przypadek homonimii fonicznej, połączonej z heteronimią grafemiczną. Uwzględnia przy tym także – na zasadzie symetrii – przypadki homonimii grafemicznej i heteronimii foniczno-wyrazowej, które to rozróżnienie w odniesieniu np. do polskich faktów językowych nie ma w większości racji bytu (przychodzącym na myśl przypadkiem jest para *Dania* i *dania*).

Jedna z zasadniczych tez pracy daje się sprowadzić do tego, że główną innowacją systemową w odniesieniu do chińskiego pisma ideograficznego w japońszczyźnie jest powstanie specyficznych pól ideograficzno-wyrazowych jako swoistego i niemającego analogii gdzie indziej uporządkowania jednostek leksykonu języka. Poszczególne ideogramy w japońszczyźnie wyznaczają bowiem liczne, większe i mniejsze, zbiory synonimów foniczno-wyrazowych, które tworzą dane pole. Jest to pole semantyczne, oparte na relacji synonimii jednostek składowych, ale najistotniejsze jest tutaj to, że użytkownicy języka są tutaj w pełni świadomi istnienia takich pól, jak i potrafią identyfikować ich wyrazowe komponenty. Źródłem tej świadomości jest wprawdzie tradycyjna leksykografia ideograficzna, ale jej strategie eksplikacyjne są rozpowszechnione silnie w potocznej wiedzy rodzimych użytkowników języka. Decyduje o tym w znacznej mierze także grafodydaktyka pisma ideograficznego, w której związek między tzw. odczytem sinojapońskim *on'yomi* a odczytem rodzimym *kun'yomi* staje się w zasadzie relacją między definiendum a definiensem. Pojęcia *on* i *kun* z tej perspektywy nie dotyczą zatem opozycji brzmienia zapożyczonego i rodzimego odczytów ideograficznych, ale relacji wskazywania i definiowania poszczególnych znaczeń ideogramu jako znaku językowego.

W swojej rozprawie mgr Waśniewski stara się też podkreślić różne innowacje, odrywające sinojapońskie pismo ideograficzne od jego macierzystego pnia poprzez różne, daleko idące innowacje systemowe, takie jak afoniczne użycie ideogramów w ramach kategorii *jukujikun* czy nazewniczej poetyki ideograficznej w sferze tworzenia imion osobowych, gdzie rozmaite gry znaczeniowe i doraźne przekształcenia semantyki ideogramów ujawniają się w całej pełni.

Analizy poczynione w rozprawie zdają się w pełni potwierdzać postulaty objęcia pisma ideograficznego znacznie szerszym zakresem badawczym, uwzględniającym przede wszystkim leksykologię ideograficzną, frazeologię ideograficzną, a nawet składnię ideograficzną, pod warunkiem wszakże, że pismo nie będzie traktowane wyłącznie jako narzędzie zapisu tekstów mówionych. W świetle wyników badawczych rozprawy mgr. Waśniewskiego może być one traktowane jako w pełni autonomiczny system semiotyczny, chociaż również komplementarny względem fonicznej płaszczyzny języka japońskiego.

Jarosław Rehow